

Håndværk i Folkeskolen, Frilandsmuseets byggelegeplads

Klassetrin: 5.-6. kl. eller valgfagshold 7-8 k..

Fag: Håndværk og design, historie

Tidsforbrug: 2-5 skoledage (eller 1. semester)

Normering: 3 håndværkere, (1 formidler) og 2 skolelærere

Klassen deles i tre grupper på ca. 8 elever. Alle starter med fælles introduktion (ca. 60 min.) om håndværkets og materialernes kulturhistoriske fortælling. Følgende temaer berøres.

Fælles introduktion (kulturhistorisk kontekst):

Hvor byggede man i gamle dage og hvordan boede man?

Brug et egnet hus på museet som udgangspunkt, helst et hus som er bygget af lokale materialer, og hvor de forskellige håndværksteknikker er synlige.

- Hvor mange tror I boede i dette hus?
- Det stedsspecifikke byggeri (man bygger på stedets præmisser og med de lokale materialer)
- De forskellige håndværksfag og deres materialer (hvilke håndværksfag har været brugt?)
- Det bæredygtige byggeri og overlevering af kulturarvens viden til fremtidens håndværkere.
- Hvordan gjorde man det dengang og hvordan ville man gøre det i dag?
- Børn som håndværkere (børn deltager i det daglige arbejde og det gælder også i byggeprojekter og vedligehold), kønsroller og arbejdsfordeling.

Hvilke håndværk kender I? (kender I selv en håndværkere, tager I en erhvervsuddannelse?)

Ex. tømrer, maler, murer, VVS, elektriker, tækker, glarmester, snedker...

Hvordan bor I selv? (dialog omkring, hvordan vi bor i dag) etageejendom, rækkehus, villa..., hvordan indretter vi vores boliger i dag i forhold til tidligere tider? Har I jeres eget værelse, hvor mange badeværelser er der i jeres hus?

Vi rejser nu til Læsø.

Gård fra Bangsbo på Læsø med det karakteristiske tag tækket med tang

Undersøg huset

Eleverne deles i grupper, der hver især løser opgaverne, som går ud på at identificere de forskellige materialer i det byggede miljø. Hvilke materialer er brugt i byggeriet af netop dette hus, og hvilke håndværkere har været nødvendige? Hvordan adskiller huset sig fra jeres eget hus?

Gården fra Bangsbo er begyndt opført i begyndelsen af 1700-tallet. Den nuværende indretning er fra første halvdel af 1800-tallet.

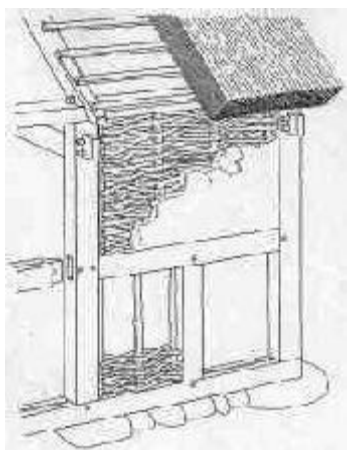

På huset fra Læsø har man til taget brugt tang/ålegræs, som der var masser af på den ellers sandende og træfattige ø. Det har været svært at skaffe træ, så man har benyttede det vraggoods, der strandede. I middelalderen var øen dækket af fyrre- og egeskov, men al for voldsom skovhugst i løbet af 1600 tallet gav frit rum for sandflugt og lagde store dele af øen øde. Blandt andet blev en af øens kirker revet ned, og dele fra kirken, de såkaldte

munkesten er genbrugt i dele af huset. Efterspørgslen på brænde var stor til både opvarmning og til produktion af salt, som øen var og er kendt for.

Gårdene på Læsø blev drevet af kvinderne. Mændene stod til søs ved konfirmationsalderen, og hvis han ikke selv fik styrmandsbrev, var mandens arbejde fiskeri og strandinger. Farvandet omkring Læsø er berygtet og ikke så få skibe har endt deres dage ved øen.

Gårdene på Læsø er opført i bindingsværk, men da øen var nærmest uden træer i 1700 tallet skaffede man sig de træer der skulle bruges ved strandingerne. Der kunne derfor gå flere år før man havde samlet det fornødne skibstømmer. Læsø gårdens bindingsværk er spinkelt og store dele består af vragtræ. Oprindeligt har huset været lerklinet. Leret lavede man selv. Leret blev gravet op i nærheden og æltet sammen med sand af en hest eller et par køer som man trak rundt i leret. Selve kliningen blev altid udført af to kvinder, som slog leret på væggen fra hver sin side. Lerklining er ikke særlig holdbart og solidt, så det har ofte skulle

vedligeholdes og senere hen har man flere steder udskiftet muren med soltørrede lersten. Man kan på huset også se brændte mursten, som er noget mere holdbare.

Til sidst har man skulle lægge tangtag på huset. Brugen af tang er unik for Læsø, men har været

indlysende. Der har skulle bruges anseelige mængder af tang, men det har været et rigeligt materiale, bjerget ved kysterne om foråret og sidenhen tørret og stakket.

Hvor kom stenene til brolægning fra?

Stenene som er brugt i fundamentet er som nævnt genbrugsmaterialer fra den nedrevne Hals kirke (kan ses på sydgavlen), og de sten som er brugt til brolægning og som gulv er hentet fra de omkring liggende marker hvor de dukkede op i forbindelse med pløjning.

Hvem byggede huset og vedligeholdte det?

Når man skulle bygge et hus, har bonden lavet så meget selv som muligt. Der kan naturligvis have været store forskelle på, hvor dygtig en håndværker man har været, men man har også benyttet sig af omrejsende landhåndværkere til at udføre de opgaver, man ikke selv har kunnet lave. Det

Bindingsværk

Et bindingsværkshus har et skelet af træ, som bærer husets tag og holder på væggene. Bindingsværk er en gammel måde at bygge huse på. De ældste bindingsværkshuse i Danmark er fra 1500-tallet, men de fleste bindingsværkshuse både i byen og på landet stammer fra 1700- og 1800-tallet. Huset består af rammer af tømmer, der "bindes" og udfyldes med murværk, lerklining, bulværk eller lignende. Feltet mellem tømmerstykkerne kaldes for en tavle. Bindingsværkshuse er bygget af den slags tømmer, der lige var ved hånden, og derfor er der tit brugt forskellige typer træ. Tidligere gik tømmermesteren eller "huggeren", som han hed (han huggede træstammerne til), ud i en nærliggende skov og udvalgte de træer, der skulle bruges til et hus.

Vidste du, at man selv kan lave maling udelukkende bestående af kærnemælk, hjortetakssalt og farvepulver.

kunne fx være udhugning af tømret. Men bonden har været afhængig af at man selv kunne vedligeholde gården.

Byggede jeres forældre selv jeres hus, hvem gjorde det så?

Hvor meget har man lavet selv, og hvor meget er hyret arbejdskraft, kan være svært at vurdere. Dog kan vi se i inventarlistene fra huset, at stedets beboer har haft en del hjemmelavet værktøj. Fra optegnelse kan man se at i tømmerstuen har der blandt andet været passer, høvle, hamre, økser, save, bor, vinkler og huggejern. Der har ikke været mange decideret håndværkere på den øde ø, og fra en beskrivelse af mændene på Læsø fra omkring 1800 siges der at de er: "gode snedkere og tømmermænd.... Mange kan gøre næsten alt hvad man vil forlange, når først de har model eller tegning at se efter."

Men fx smedens arbejde var der kun enkelte der kunne udføre og var derfor uerstatteligt (kender du udtrykket "at rette bager for smed"?), men ofte har man selv kunnet mure og tømre, og ofte har man også selv produceret sine egne lersten. Først i midten af 1800 tallet bliver det almindeligt at man køber færdige mursten fra et teglværk.

Dagligliv

Hvordan forestille I jer dagligdagen har været her i huset? Hvordan er huset bygget i forhold til hvordan vi bygger i dag og hvordan I selv bor. Kig fx på vinduer, madlavning, opvarmning. Opholdsstue vs. sovepladser. Teenageværelser? Toilet?

Man boede tæt og det har været svært at varme huset ordenligt op. Derfor stuede man sig sammen i få rum. Udluftningen har heller ikke været optimal. Så indeklimaet har været rigtigt dårligt, og det var ikke ualmindeligt at beboerne havde luftvejssygdomme, og lungebetændelser, influenza og forkølelse har været almindelige sygdomme, der ofte har været med dødelig udgang.

Vidste du, at man kan lave sine egne mursten. Bland lidt sand i leret og kom det i en form og lad dem soltørre nogle dage.

Der har ikke været meget privatliv. Man var sammen og sov sammen, også få at man bedre kunne holde varmen. Så det med at have sit eget værelse er en ret ny ting.

I huset findes to næsten selvstændige lejligheder. Familien holdt til i dagligstuen med alkove, standur og i kammeret med vugge. Her ligger også køkken og forråds-kamre.

På den anden side af indgangen ligger storstuen til opbevaring og gilder med smukt bemalede møbler og fine billeder. I storstuen findes både alkove, og et lille sovekammer.

Usædvanligt er det lille skorstenskøkken bag storstuen, som gør rummene til en selvstændig lejlighed. Den kunne bruges både til aftægt eller til udlejning. I flere omgange har den været lejet ud til strandede søfolk, som i vinterperioden ikke kunne komme videre i nogle uger eller måneder.

Byggelegepladsen:

Byggelegepladsen er en dansk opfindelse fra efterkrigstiden, hvor man begyndte at genanvende overskudsmaterialer fra byggepladser. I starten kaldte man dem for skrammellegepladser.

Byggelegepladserne havde deres storhedstid i 60'erne og 70'erne, hvor Christiania "look a like" huse og bygninger skød op på kommunale byggelegepladser. Ofte var der også dyr på pladserne, som børnene var med til at passe.

Vi skal nu bygge et hus til vores byggelegeplads. Vi skal være tømrer, murer og maler. Det er nogle af de teknikker, som vi har set på de gamle huse, vi skal bruge, når vi skal bygge vores hus til byggelegepladsen.

Sammen med håndværkeren og eleverne afprøves fagets grundlæggende værktøjer og teknikker.

Tømrer: Byg et hus til legepladsen, vi skal måle, save og hamre.

Murer: Lav soltørret lersten og mur bindingsværket.

Maler: lav din egen maling og afprøv den på dit hus.

Valgfagshold (7.-8. klasse)

Afhængig af hvor mange timer I har afsat kan opgaverne udvides.

På Frilandsmuseet har vi valgfagshold i et helt semester (ca. 60. lektioner).

I forløbet er der afsat tid til en designfase. Eleverne skal med udgangspunkt i Ole Lund Kirkegaards

forfatterskab og univers designe og skabe møbler og interiør til det hus, som de bygger.

Huset blev bygget ud fra et skelet som andre elever tidligere havde bygget.

Fra tømredelen blev der lagt tag på huset og vægge og gavle blev beklædt. Af snedkeropgaver blev der lavet vindueskarme, dør, hejseværk og der blev lavet møbler ud fra elevernes egne design.

Sammen med muren lavede eleverne deres egne mursten, som blev brugt

til gulv og til at lave bindingsværk. Sammen med maleren lavede eleverne deres egen maling, og de renoverede gamle vinduer, som de efterfølgende satte ind i de karme, de selv havde bygget.

Eleverne fik i løbet af det halve år de var på museet kendskab til en lang række tekniske termer: fals, revle, klink og forbandt, og deres evner som håndværkere blev tydeligt forbedret efter gentagne repetitioner.

For det er ikke nemt at save lige, og man skal holde tungen lige i munden, når der skal stemmes ud til en fals i en vindueskarm, og vigtigheden af præcis opmåling bliver indlysende, når der skal laves en dør, som i sidste ende helst skal kunne åbne og lukke.

Som bekendt: "øvelse gør mester".

Læringsmål:

Fag	Kompetenceområde	Kompetencemål
Håndværk og design	Håndværk - forarbejdning	Håndværktøj og redskaber Teknikker Arbejdsformer Maskiner Sikkerhed
	Håndværk - Materialer	Materialekendskab Materialeforarbejdning Materialekombination og udtryk
Historie	Kildeanalyse	Eleven kan bruge kildekritiske begreber i arbejdet med historiske spor, medier og andre udtryksformer
	Historiebrug	Eleven kan konstruere historiske fortællinger
	Historisk bevidsthed	Eleven kan analysere brug og funktion af fortalt historie
	Sprog og skriftsprog	Eleven kan læse historiske kilder og udtrykke sig mundtligt og skriftligt om deres indhold og formål
	Kildeanalyse	Eleven kan vurdere brugbarheden af historiske spor, medier og andre udtryksformer til at belyse historiske problemstillinger

Før, under, efter:

Inden I besøger museet er der en række aktiviteter I kan lave hjemme på skolen.

I historie kan temaet fx være: hvordan boede og levede man i "gamle dage".

Gård fra Pebringe (Frilandsmuseet)

Fag: Håndværk og Design. På museet skal I bygge et hus, men inden I kommer skal I selv designe, hvordan jeres hus ser ud.

Hvordan tror I man boede i gamle dage og hvilken indflydelse havde det på, hvordan man indrettede sig?

På hvilken måde har klimaet indflydelse på, hvordan vi bygger et hus?

Dine oldeforældre

Fag: Dansk, historie

Eleverne skal undersøge hvem deres oldeforældre var og hvad de lavede. Hvis dine oldeforældre er i live kan du selv interviewe dem, ellers må du få oplysninger fra fx dine bedsteforældre eller forældre. På baggrund af dette laver du en præsentation, der indeholder:

- Hvad hed dine oldeforældre og hvor boede de?
- Hvornår var de født og hvornår døde de?
- Hvad var deres arbejde?
- Hvordan boede de?

Muligt debattema: Ændrede kønsroller. På baggrund af præsentationerne vil der vise sig kønsforskelle i forhold til både uddannelse og arbejde (mænd arbejder uden for hjemmet, kvinder går hjemme). Manden tjente pengene, og konen passede familien og lavede de huslige pligter, og manden, han skulle vartes op.

Mad på dine oldeforældres tid

Fag: Madkundskab

Eleverne laver en typisk ret fra slutningen af 30'erne.

Kødrand, fedtemadder, blodpølse, sagovælling/sagosuppe (glosuppe).

Efter: Besøg jeres lokale erhvervsskole eller besøg en byggeplads.

I forbindelse med evt. brobygning kan I besøge forskellige uddannelsesretninger på et erhvervsskole og blive klogere på, hvordan nutidens håndværkere bliver uddannet og hvilke håndværksmæssige "skills" der er vigtige i dag.

De fleste erhvervsskoler er med i Skills stafetten. <https://skillsdenmark.dk/>

I kan måske også få lov til at besøge en lokal byggeplads, og få en snak med håndværkerne om, hvordan man bygger i dag. Hvordan er sammenholdet mellem de forskellige håndværkere, og kan man overhovedet snakke sammen på tværs af fagligheder. Hvordan er det at være kvinde på en byggeplads, og ændrer det jargonen, når kønnene blandes?

I kan fx booke et besøg hos www.byggeboxen.dk

I kan også diskutere fremtidens boliger. Hvordan tror I vi kommer til at bo om 50 år og på hvilken måde tror I klimaet vil spille ind på vores måde at bo og bygge på? Besøg Dansk Arkitektur Center.

www.dac.dk

Med udgangspunkt i en diskussion om bæredygtighed kan I også diskutere, hvordan vi kan blive bedre til at genbruge vores byggeressourcer. Det kunne fx være i forbindelse med arbejdet med FN's verdensmål.

www.verdensmaalene.dk